

Araştırma Makalesi

Geçmişten Günümüze Küreselleşmenin Tarihsel Süreci ve Boyutları¹

Mehmet Ali DEMİR

Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi
malidemir@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0992-347X

Harun YAKIŞIK

Çankırı Karatekin Üniversitesi
haruny@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9542-1614

Öz

Küreselleşme, insanlık tarihinin seyri üzerinde derin bir etkiye sahip olan karmaşık ve sürekli değişen bir yapıya sahip olmakla birlikte ekonomik, siyasi, kültürel boyutları da içeren çok boyutlu bir olgudur. Bu çalışma, küreselleşmenin tarihsel ilerleyişinin önemli dönüm noktaları olan yazının keşfinden sanayi devrimine, II. Dünya Savaşı'ndan teknoloji çağına kadar olan sürecin kapsamlı bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise, çok boyutlu bir yapıya sahip olan küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarını incelemektir. Bu boyutların analiziyle küreselleşmenin ekonomik kalkınma, kültürel değişim, siyasi yönetim gibi etkilerini tarihsel boyutlarıyla ortaya koymak ve literatürdeki boşlukları ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönlerinin çokça tartışıldığı günümüzde tarihsel sürecinin ve çok boyutlu yapısının ortaya konulmasının önemli bir hale geldiği ve bu kavramsal çalışmayla literatüre bir zenginlik katacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, yazının keşfi, sanayi devrimi, ekonomik boyut, siyasi boyut, kültürel boyut

JEL Sınıflandırma Kodları: F60, F62, F64

The Historical Process and Dimensions of Globalization from Past to Present²

Abstract

Globalization is a multidimensional phenomenon that has a complex and constantly changing structure that has a profound effect on the course of human history and also includes economic, political, and cultural dimensions. This study aims to present a comprehensive analysis of the process from the discovery of writing to the industrial revolution, from World War II to the age of technology, which are the important turning points of the historical progress of globalization. Another main purpose of this study is to examine the economic, political, and cultural dimensions of globalization, which has a multidimensional structure. The analysis of these dimensions aims to reveal the effects of globalization, such as economic development, cultural change, and political governance, in their historical dimensions and to reveal the gaps in the literature. It is thought that in today's world, where the positive and negative aspects of globalization are widely discussed, it has become important to reveal its historical process and multidimensional structure, and that this conceptual study will enrich the literature.

Keywords: Globalization, the discovery of writing, industrial revolution, economic dimension, political dimension, cultural dimension

JEL Classification Codes: F60, F62, F64

¹ Bu çalışma, 2024'te Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı programında Prof. Dr. Harun Yakışık danışmanlığında Mehmet Ali Demir tarafından tamamlanan "Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Küreselleşmenin Enerji Üretimi Üzerine Etkilerinin Çok Boyutlu Panel Veri Modelleri ile Analizi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 04.08.2023 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 23.07.2024

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Demir, M. A. ve Yakışık, H. (2025). Geçmişten günümüze küreselleşmenin tarihsel süreci ve boyutları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 726-746. doi: 10.18074/ckuiibfd.1532102

1. Giriş

Küreselleşme, günümüzde derin etkilere sahip olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığın varoluşundan bu yana hemen hemen her kesimi etkileyen karmaşık ve çok boyutlu bir yapı olarak yer almaktadır. Kesin bir tanımı yapılamayan, geçmişten günümüze bütün toplumları olumlu ya da olumsuz etkisi altına alan küreselleşme en yalın haliyle, ülkelerin ve insanların daha fazla birbirine bağlı ve bağımlı hale gelmesinin sonucudur. Bu olgu, malların, hizmetlerin, fikirlerin, bilgilerin ve insanların hareketiyle yönlendirilebilmektedir.

Küreselleşme olgusunun kökleri tarihte derin bir şekilde yer almaktadır. Yazının bulunmasından coğrafi keşiflere, Sanayi Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar bütün insanlığı farklı şekillerde etkisi altına alan bu olgu tek bir kaynaktan beslenmeyen birden fazla boyutu kapsayan bir yapıdadır. Ekonomik, siyasi, kültürel, çevresel, teknolojik gibi birçok farklı boyuta sahip olan küreselleşme, özellikle 20.yüzyılda internetin ve teknolojinin ortaya çıkmasıyla popüler hale gelmiştir. Teknolojinin ve internetin ortaya çıkışı, bireylerin iletişim kurma, bilgi edinme ve iş yapma biçimlerini kökten değiştirmiş ve bunun sonucunda son derece birbirine bağlı küresel bir topluluk ortaya çıkmıştır. İnternet ve sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla fikirler, kültürler ve sosyal hareketler benzeri görülmemiş bir hızla yayılabilmektedir. Bu, bireysel ulusların sınırlarının ötesine geçen küresel bir kültürün oluşmasına yol açmıştır. Dünya'nın bir ucunda ortaya çıkan bir durum kolaylıkla tüm dünyaya yayılabilmekte, bu da küreselleşmenin etkisini gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmanın temel amacı tarih öncesi dönemden günümüze kadar küreselleşmenin tarihsel ilerleyişinin ve çeşitli yönlerinin kapsamlı bir incelemesini sunmaktır. Bu çalışma ile küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri, insanlığın var oluşundan bu yana kapsamlı bir analiz yoluyla, birbirine bağlı dünyamızı şekillendiren karmaşık dinamikleri araştırmayı ve bu dinamiklerin modern toplum üzerindeki derin sonuçlarının incelemesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın bir diğer temel amacı, çok yönlü yapısıyla karakterize edilen küreselleşmenin ekonomik, politik ve kültürel yönlerini analiz etmektir. Bu boyutları analiz etmenin amacı, ekonomik ilerleme, kültürel dönüşüm ve siyasi yönetim gibi küreselleşmenin etkilerini tarihsel yönleriyle birlikte ortaya çıkarmak ve mevcut literatürdeki eksiklikleri belirlemektir. Küreselleşmenin artıları ve eksileri hakkındaki küresel söylem göz önüne alındığında, tarihsel gelişimini ve karmaşık yapısını anlama ihtiyacının giderek daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu kavramsal çalışma, bu unsurlara ışık tutarak mevcut literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme kavramından ve geçmişten günümüze küreselleşmenin kronolojik kavramsal çerçevesinden bahsedilecektir. İkinci bölümde çok boyutlu bir yapıya sahip olan küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları birlikte ele alınacak ve etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Sonuç kısmında ise küreselleşmenin tarihsel süreci ve boyutlarını kapsayacak gelecek çalışmalara yönelik önerilere yer verilecektir.

2. Küreselleşme Kavramı

Ronald Robertson küreselleşmeyi “hem dünyanın sıkışmasını hem de bir bütün olarak dünya bilincinin yoğunlaşmasını ifade eden bir kavram” olarak tanımlamıştır (Robertson, 1992). Ritzer’in çalışmasında “küreselleşme, uygulamaların dünya çapında yayılması, kıtalar arası ilişkilerin genişlemesi, küresel ölçekte toplumsal yaşamın örgütlenmesi ve paylaşılan küresel bilincin büyümesidir” (Ritzer, 2003). Küreselleşme, insanlar, bilgi ve fikirler, sermaye ve mallar gibi çeşitli akışlar aracılığıyla aracılık edilen, kıta içi veya kıtalar arası mesafelerde aktörler arasında bağlantı ağları oluşturma sürecini tanımlamaktadır (Hoda vd., 2024, s. 221). Modelski ise küreselleşmeyi “dünyanın büyük uygarlıkları arasında gelişen bağlantılar”dır diye tanımlamaktadır. Yazara göre göre küreselleşme, eski medeniyetler arasındaki arada bir karşılaşmalara kadar uzanan uzun süreli bir tarihi süreçtir. Modelski’ye göre küreselleşme, ulusların, medeniyetlerin ve siyasi toplulukların birbirleriyle daha fazla ve daha güçlü bir dayanışmaya geçtiği tarihsel süreci içeren bir kavramdır (Held ve McGrew, 2008, s. 71).

Küreselleşme, geçmiş on yılların bir tezahürü, hatta yeni bir tarihsel çağın başlangıcı olarak tanımlanmak isteniyorsa, böyle bir açıklama ancak yeni ile hâlihazırda var olanı yan yana getirmekle mümkündür. Bu karşılıklı küreselleşme, karşılıklı etkinin ve uzun vadeli süreçlerin güçlenmesinin bir sonucu olarak görülüyorsa, tarihsel araştırmaların önemli sorularının merkezinde bulunmaktayız (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 15).

Küreselleşmeyi küresel karşılıklı bağımlılığın gelişmesi, güçlenmesi ve artan önemi olarak anladığımızda, kavram durağan karakterini ve totaliter boyutunu kaybetmektedir. Küreselleşme teriminin dünyanın durumunu yeterince açıklayıp açıklamadığı sorusu artık ortaya çıkmamaktadır. Bunun yerine, küresel ağların tarihine, oluşumlarına ve dağılmalarına, güçlerine ve etkilerine odaklanılmalıdır (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 23).

Küreselleşmenin tarihi için, emperyalizm ve sömürgecilik tarihi önemli bir temel oluşturmaktadır. Bu eğilimin önde gelen uluslararası temsilcilerinden bazılarının daha önce emperyal tarihin dünya tarihine doğru genişletilmesini savunması tesadüf değildir. Uzun süre Almanya’da, Alman yerleşimlerinin tarihine odaklanan bu çalışma alanı, son çeyrek yüzyılda ortaya birçok yeni soru çıkarmıştır. Bu çalışma alanı, “histoire totale” fikrine tarihin diğer alanlarından daha yakın bulunmaktadır. Çok net bir şekilde tanımlanabilir bir sürecin tarihi olan küreselleşme tarihi, küreselleşmeye doğrudan katkıda bulunmayan bağlantıları da keşfedebilen küresel tarihin bir alt alanıdır (Osterhammel ve Petersson, 2019, ss. 17-18). Küreselleşmenin tarihi daha çok etkileşimli mekânlar gibi mekânların inşasından

ve bunlar arasındaki etkileşim ve bağlantılara dayalı ilişkilerden oluşmaktadır (Lübbe, 1996, ss. 133-150).

Küreselleşmenin tarihi, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insan toplulukları arasında ilişkilerin doğduğu zamana kadar uzanmaktadır. Araştırmacılar arasında küreselleşme sürecinin tarihsel kapsamı konusunda görüş birliğine varılamamıştır. Bazı araştırmacılar (Scholte, 2005) küreselleşme tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu ifade ederken, bazıları bu sürecin 500 yıl öncesine dayandığını (Kaya ve Aydemir, 2011), bazı araştırmacılar da son küreselleşmenin başlangıcını 40-50 yıllık bir süreç ile sınırlandırma eğilimindedir (Steger, 2020). Genel hatlarıyla küreselleşme sürecinin tarihsel kapsamı konusunda dört farklı görüş ortaya çıkmaktadır (Held vd., 2000).

İlk görüşü savunanlar dünya tarihinin ve dinamiklerinin erken değişmelerini dâhil etmeden, küreselleşme açıklamasının çok kısa görüşlü olacağını ifade etmektedir. Küreselleşme kavramı ile ilgilenen sosyal bilimciler, bu kavramın yeni bir olgu olmadığını, küreselleşmenin milattan bin yıl önce, modern kapitalizm öncesi dönemden daha da önceki dönemlerde başladığını, küreselleşmenin doğasını ticari ilişkilerin ve askeri fetihlerin şekillendirdiğini ifade etmektedir. (Kartal, 2007, s.61). Bu görüş küreselleşmenin insanların bulundukları toprakları terk edip başka yerlere göç etmesi, ticaret için kervanların oluşturulması, hayvanların evcilleştirilerek kullanılması, ipek ve deniz yolunun kullanılması ile yeni kıtaların keşfi sayesinde büyük pazarların kurulması kadar eskiye dayanan bir geçmişe haiz olduğunu belirtmektedir (Aktel, 2001, s.195).

İkinci görüşü savunanlar, küresel ekonomik entegrasyonun başlangıcının aslında, 500 yıl öncesine, Avrupa sömürge dönemine kadar uzanmakta olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu süreç, teknoloji ve iletişim sistemlerinin gelişmesi, ticaret engellerinin ortadan kalkması ve uluslararası şirketlerin artan siyasi ve ekonomik gücü nedeniyle son çeyrek yüzyılda hızlanmıştır (Ellwood, 2003, s.13). Bu görüşü savunanlar 16.yüzyılda uzay-zaman daralmasının önemine doğru bir şekilde işaret etmektedir.

Üçüncü görüşü savunan araştırmacılar ise küreselleşme kavramının tarihsel sürecini 19.yüzyılın önemli olaylarına kadar uzatma eğilimindedir. Modern küreselleşme biçimi ile sanayi devrimi olarak bilinen teknolojik patlama arasındaki yakın bağlantıyı haklı olarak vurgulamaktadırlar (Steger, 2020, s. 39).

Dördüncü görüşü savunanlar ise, küreselleşme kavramının tarihsel sürecini sanayileşme sonrası dönemin son 40-50 yılı ile sınırlandırıldığını belirtmektedirler (Cebeci, 2011, s. 375). Son görüşün savunucuları, 1970'lerin başlarından bu yana küresel değişimlerin çarpıcı bir şekilde genişlemesi ve hızlanmasının küreselleşme tarihinde büyük bir atılımı temsil ettiği konusundaki görüşlerini desteklemek için ikna edici kanıtlar sağlamışlardır (Steger, 2020, s. 39).

Küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski bir kavram olduğunu ortaya koyabilmek, tarihsel kapsamını kronolojik olarak açıklayabilmek için bundan sonraki süreçte tarih öncesi dönemden günümüze kadar küreselleşmenin tarihsel sürecine değinilmeye çalışılacaktır.

2.1 Küreselleşmenin Tarihsel Süreci

Steger'in çalışmasında tarih öncesi dönem Milattan Önce (MÖ) 10000 ile MÖ 3500 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde küreselleşme yok denecek kadar az, bir bakıma çok kısıtlıdır. Coğrafi ve sosyal engellerin üstesinden gelebilmek için ileri teknolojiler bulunmamakta, bu nedenle de uzun menzilli sürekli iletişimler meydana gelmemektedir. Bu dönemin sonlarına doğru tarım, din, bürokrasi ve savaşın merkezi kontrolü, dünyanın birçok yerinde büyüyen toplulukları içeren sosyal etkileşimler için ilk kez ana hedefler haline gelmiştir (Steger, 2020, s. 43).

Tarih öncesi dönemin sonuna işaret eden yazının bulunması ve tekerleğin keşfi yaklaşık olarak MÖ 3500 ile MÖ 2000 yılları arasına denk gelmektedir. Bu dönemde bu iki önemli buluşun ortaya çıkarılması küreselleşme sürecini yeni bir boyuta taşımakta ve küreselleşme süreçlerinin güçlenmesinde önemi yadsınamaz bir boyuta gelmesini sağlamaktadır. Tekerleğin bulunması, bir yandan insanların ve malların daha hızlı bir şekilde bir yerden bir yere transfer edilmesinin önünü açmıştır, diğer yandan da hayvanlarla çekilen ve kalıcı yolların ortaya çıkması gibi birçok önemli altyapının oluşmasına öncülük etmiştir. Yazının bulunması ise fikirlerin ve icatların yayılmasına ek olarak, karmaşık sosyal faaliyetlerin koordinasyonunu büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu da Mısır Krallıkları, Pers, Makedonya, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları gibi büyük devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ortaya çıkan imparatorlukların hepsi, uzun mesafeli iletişimin artmasını ve yayılmasını, kültürlerin, teknolojilerin, ticaretin ve hastalıkların değişimini kolaylaştırmıştır (Steger, 2020, s. 43-45).

Bu dönemin teknolojik açıdan en önemli topluluğu Çin İmparatorluğu olarak göze çarpmaktadır. Çin İmparatorluğu tarihinin daha derin incelenmesi modern öncesi dönemde küreselleşme sürecinin ilk dinamiklerini karşımıza çıkarmaktadır. Bu dönemde Çin'de birçok teknolojik buluş gerçekleşmiştir. Saban demiri, pusula, barut, kâğıt, matbaa teknikleri gibi teknolojik buluşlar bu uzun listenin bazılarını kapsamaktadır. Bunların yanında bu modern öncesi dönemde Çin'de kanunlar hazırlanmış, uzunluk, ağırlık ve madeni paraların değerleri belirlenmiştir. Yapılan bütün bu düzenlemeler neticesinde ticaretin ve piyasaların gelişmesi teşvik edilmiştir. Ticaret ve kültürel ağların genişlemesi, nüfus ve kent merkezlerinin hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur. Ancak bu dönemde hızla artan insan sayısı ve beraberinde getirdiği toplumsal etkileşim bazı sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. 14. yüzyılın ortalarında çıkan veba salgını, bu sorunlardan birine örnek gösterilmektedir. Salgın sonucunda Çin, Avrupa ve Ortadoğu'da yaşayan insanların üçte biri hayatlarını kaybetmiştir. Benzer şekilde 16.yüzyılda Avrupa ülkelerinin işgal girişimleri sonucunda 18 milyon Amerikalı yerlinin hayatlarını kaybetmesi

küreselleşme sürecinin olumsuz yan etkilerinin birer sonucu olarak tarihteki yerini almıştır (Steger, 2020, s. 46-49).

MS 1500-1750 arası dönem erken modern dönem olarak adlandırılmaktadır. Bir başka ifadeyle, bu dönem Aydınlanma ve Rönesans arasındaki iki yüz yıllık süreci ifade etmektedir. Bu iki yüzyıllık süre boyunca, küreselleşme sürecinin ana hatlarını hem Avrupa'nın hem de onun toplumsal, sosyal uygulamaları oluşturmuştur (Cebeci, 2011, s. 377-378). Erken dönemde, Avrupalı ülkeler daha fazla kâr amacı gütmek amacıyla yeni deniz yolları keşfetme çabası içerisindeydi. Bu yüzden de yönlerini Batı'ya çevirmişler ve Hindistan'a yeni deniz yollarının bulunması için seferler düzenleme çabasına girişmişlerdir. Bunu yaparken de matbaa, yeni denizcilik teknikleri, kapsamlı posta sistemleri gibi keşiflerden faydalanmışlardır. Bu dönemde küreselleşme sürecinin genişlemesinde diğer önemli gelişmeler ise sırasıyla Avrupa'da büyük şehir merkezlerinin ve bunlarla bağlantılı olarak tüccar sınıflarının var olmasıdır. Bu Avrupalı ekonomik girişimciler, ileride kapitalist dünya sistemi olarak adlandırılacak olan yapının temellerini 1500-1750 yılları arasında atmışlardır. Bu ekonomik girişimlere monarşi ile yönetilen Hollanda, Portekiz, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin de katkıları olmuştur. 17.yüzyılın başlarında yurtdışında karlı ticaret merkezlerinin oluşturulmasına, Hollanda ve İngiliz Doğu Hindistan şirketleri gibi ulusal anonim şirketleri örnek gösterilmektedir (Steger, 2020, s. 51). Erken modern dönem olarak adlandırılan bu dönemde ayrıca uzun süreli silahlı çatışmalar nedeniyle askeri ittifaklar ve siyasi düzenlemeler sürekli olarak değişmiştir. Bunun sonucu olarak da 1648 yılında toplumsal hayatı içinde barındıran daha çağdaş, bağımsız, sınırları çizilmiş ulus-devlet sistemi meydana gelmiştir. Bu dönemin sonlarında, bu ulus-devletlerin karşılıklı bağımlılığı hem sayısal olarak hem de yoğunluk olarak artmıştır (Cebeci, 2011, s. 377).

Tarihçiler genellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen ve aynı zamanda modern dünyaya girişi de işaret eden çifte devrimden bahsetmektedir. Birincisi, 1760'larda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi; ikincisi, önce Avrupa'da sonra da tüm dünyada yeni bir siyasi düzen çağını başlatan Fransız Devrimi'dir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 45). Sanayi Devrimi, kıtalar arasındaki ekonomik ilişkilerde ani değişiklikler meydana getirmemiştir. Devrim, ekonomik yaşamın oldukça küçük bir alanında başlamıştır ve oradan yavaş yavaş ve aralıklı olarak tüm dünyaya yayılmıştır. Kesintisiz bir şekilde büyümeyi başlatan, günümüzün kitlesel refahını arttıran geliri yaratması, Sanayi Devrimi'nin en büyük başarısıdır (Allen, 2002, s. 26). Aşağıdaki noktalar küreselleşme tarihi açısından oldukça önemlidir:

- Sanayi Devrimi, dış ticaret ve sömürge ilişkilerinin zaten olağanüstü gelişmiş olduğu bir ülke olan Büyük Britanya'da başlamıştır.

- Sanayi Devrimi, ana ekonomik sektör olan Orta İngiltere'deki pamuk endüstrisinde görüldüğü gibi kapalı/kendi kendine yeterli bir ekonomik sistemden doğmamıştır. Bu endüstri, İngiliz pazarı için üretilen üstün Hint tekstilleri ile niceliksel ve niteliksel olarak rekabet etmeye çalıştığından, mevcut küresel bağlantıların bir yan etkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Başından beri, pamuk endüstrisi küresel pazarı hedef almıştır. Ham pamuğun tamamının yurt dışından ithal edilmesi gerekmektedir ve 1830'lu yıllarda tekstil ürünleri İngiliz ihracatının %70'inden fazlasını oluşturmaktaydı (Davis, 1979, s. 15).
- Tek bir sanayi devrimi olduğu için bunu bölgesel, ulusal ya da uluslararası düzeyde çok sayıda sanayileşme süreci izlemiştir. Bu tür sanayileşme hareketleri günümüzde hala Asya'da devam etmektedir. Bazı toplumlarda bu süreç, ekonomileri sanayi sonrası gelişme aşamasına girene kadar devam etmiştir. Diğer toplumlar sanayileşme olmadan, tarım ürünleri ihraç ederek veya petrol çıkararak başarılı olabilmişlerdir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 50).
- Tüm toplumsal yan etkileriyle birlikte endüstriyel üretim yöntemlerinin egemenliği oldukça yavaş gerçekleşmiştir. Sanayileşme, Büyük Britanya'da yaşamın tüm yönlerine ancak 1820'den sonra egemen olmuştur. Bu dönemde tarım ve finansla uğraşan aristokratlar, karar vermede hâlâ burjuva fabrika sahiplerinden daha aktif davranmaya devam etmişlerdir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 51).

Küreselleşme için önemli olan sadece buhar gücü ve fabrikalarda makineler kullanılarak büyük miktarlarda pamuklu tekstil gibi tüketim mallarının düşük maliyetle üretilmesi değildir. Aynı derecede önemli olan, karmaşık mekanik cihazların seri üretimidir. Bunların en önemlileri nişan almada isabetli ve yıkımda güçlü olan yeni tip tüfek ve toplar, buharlı gemiler ve demiryollarıdır. 19. yüzyılın ortalarında, savaşın ve ulaşımın sanayileşmesinin etkileri, endüstriyel üretim merkezlerinden çok uzakta hissedilmiştir. Sanayileşme sadece doğal, teknik, siyasi ve sosyal şartların uygun olduğu yerlerde meydana gelse de bazı sanayi ürünleri Avrupa ve Kuzey Amerika'dan dünyaya yayılmıştır. Bunun mümkün olmasının nedenleri şunlardır (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 51):

- Pek çok ülke, küresel ticareti genişletmek için geliştirilebilecek ve daha yoğun olarak kullanılabilir ekonomiler içinde ve ekonomiler arasında hâlihazırda etkin ticaret ağlarına sahiptir.
- Uzun vadede buharlı gemilerin kullanılması, ağır sanayi ürünlerinin toptan ve uzun mesafeli ticaretinin nakliye maliyetlerini önemli ölçüde azaltmıştır.
- Dünyanın birçok kent merkezinde Batı medeniyetinin alametifarikası haline gelen lüks ürünlere olan talep giderek artmıştır.

Bu çağda küreselleşme üzerinde en dramatik etkiye sahip olan teknolojik buluş telgraftır. Telgrafın tarihi 1839 yılında Samuel Morse'un ilk patenti ile başlamıştır. Telgraf sayesinde Avrupa ile Amerika arasındaki mesaj iletim hızı on bin kat artmıştır. Aynı zamanda, veri iletim hızı, mal sevkiyatından ayrıştırılarak, finansal ve emtia piyasalarının gelişimini büyük ölçüde hızlandırmıştır. Buna ek olarak, posta hizmetlerinin hacmi büyük ölçüde artmıştır. Bu gelişmenin nedenleri, postanın demiryolu ile taşınması, bazı ülkelerde düşen posta ücretleri, bazı ülkelerde modern posta örgütlerinin kurulması ve sınır ötesi iletişimde uluslararası anlaşmaların kolaylığıdır (Osterhammel ve Petersson, 2019, ss. 45-54).

Bu dönemde Amerika'nın keşfedilmesi küresel bir pazar yaratan devasa bir endüstrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu pazarların kurulmasıyla, ticaret, deniz ve kara taşımacılığı önemli ölçüde gelişmiştir. Bu gelişme aynı zamanda da ticaretin genişlemesine yol açmıştır. Büyüyen sanayi sektörü de dünya ticaretinde hızlı bir büyümeye yol açmış, 1800 ile 1913 yılları arasında dünya ticareti büyük ölçüde artmıştır. 1850'li yıllar ticari genişlemede büyük bir sıçrama görmüştür (Steger, 2020, s. 55). 1870'li yılların ortalarında, ticaretin gelişimi yeniden muazzam bir ivme kazanmıştır. Küresel ticaret, küresel üretimden daha hızlı gelişmiştir (Graff vd., 2014, s. 79). Ancak, uluslararası ticaretin dörtte üçü Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya/Yeni Zelanda üçgeninde yoğunlaşmıştır. Modern dönemde, sermaye ve emtialar, çok uluslu bankacılık faaliyetleri tarafından desteklenmesi sebebiyle sınırlar arasında serbestçe dolaşım halinde bulunmaktadır. Avrupa ulus-devletleri, kendi bağımsız kaynaklarına sahip olmayı ümit ederek, küresel Güney'in çoğunu doğrudan sömürge yönetimi altına yerleştirmiştir. Küresel bir fiyatlandırma sistemi uygulayarak, tahıl, pamuk ve çeşitli metaller gibi temel malların ticaretini kolaylaştırmıştır. Bu dönemde Coca Cola içecekleri, Singer dikiş makineleri, Remington marka daktilo gibi ambalajlı markalar modern dönemde ilk kez ortaya çıkmıştır. Ulus ötesi reklam şirketleri, bu firmaların küresel ölçekte görünürlüğünü arttırmak için ilk büyük ölçekli sınır ötesi ticari reklam kampanyaları başlatmıştır. Demiryolları, denizcilik ve kıtalararası hava yolculuğu, ulaşım maliyetlerini düşürürken gerçek anlamda küresel bir altyapı yaratmanın önündeki coğrafi engelleri ortadan kaldırmayı başarmıştır. Küresel olarak televizyonun, filmlerin, gazete ve dergilerin ortaya çıkması ile günden güne dünyanın hızla küçüldüğü bilinci insanlar arasında çok hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde dünya nüfusunda inanılmaz bir artış gerçekleşmiştir. Dünya nüfusu, İsa'nın doğumu sırasında yaklaşık 300 milyon iken, 1970'te 3,7 milyara ulaşmıştır (Steger, 2020, s. 56). Hiç kimse küreselleşmeyi dünyanın yabancı bir yerine yerleşenlerden daha güçlü deneyimlememiştir. 19. yüzyıl, Avrupa'da yeni bir ulusötesi göç manzarasının gelişmesine tanık olmuştur. 1850 ile 1914 yılları arasında yaklaşık 60 ila 70 milyon insanın evlerini terk ettiği ve bir daha geri dönmediği tahmin edilmektedir (McKeown, 2004, ss. 155-189). Ülkeler arasındaki göç dalgası, mevcut kültürel değişimleri güçlendirmekle kalmamış, geleneksel sosyal yapıları değiştirmiştir. Göçmenler aynı zamanda küresel entegrasyona ekonomik olarak da katkıda bulunmuşlardır. Öncü sınırları açmışlar,

kendi ürünleri için iyi müşteriler haline gelmişlerdir. Kaynakların daha verimli kullanımı yoluyla küresel üretkenliği artırmışlar ve genellikle yeni işler ve endüstriler kurmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın önde gelen ekonomisi olarak yükselişi ve devam eden başarısını, 19.yüzyıl göçmenlerinin katkıları olmadan açıklamak mümkün değildir. Tarihte ilk kez büyük miktarlardaki malları uzun mesafelere taşımak mümkün hale gelmiştir. Bu bağlamda, ticari eşik 1880'de aşılmıştır. Atlantik bölgesinin gelişmekte olan entegrasyonu, Batı Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki emtia fiyatlarının ve reel ücretlerin istikrara kavuşmasında kendini göstermeye başlamıştır. Bölgesel pazarlar birbirine eşi benzeri görülmemiş bir hız ve hassasiyetle yanıt vermiştir (O'Rourke ve Williamson, 1999). Küresel bağların sıkılaştığının en bariz göstergesi, tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik döngülerin ortaya çıkmasıdır. 1873 yılında başlayan sözde 'Kurucu Kriz' emtia fiyatlarında küresel bir çöküşe neden olmuştur. 1896'dan sonra, artan talebin tüm kıtalardaki olumlu etkisi daha da artarak ilk küresel ekonomik patlamaya yol açmıştır (Frieden, 2006).

Birçok insan küreselleşmeyi ilk olarak günlük yaşamlarında küresel ekonomik ağların etkisiyle deneyimlemiştir. En geç 1880'lerden itibaren, tek bir küresel ekonomi, birbirine bağlı bir birim olarak anılmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'na giden yıllarda, dünyada yeniden güçlü bir ekonomik bütünleşme hareketi söz konusu olmuştur. 20.yüzyılın başlarında, küresel göç dalgası, şehirleşme, sömürge rekabeti ve ticaretin serbestleşmesi sonucunda devletlerarası anlaşmazlıklar artmaya başlamıştır. Bu aşırı milliyetçilik döneminde, iki yıkıcı dünya savaşı, devam eden bir küresel ekonomik kriz ve bazı siyasi topluluklara imtiyaz sağlayan düşmanca önlemler gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya, Japonya gibi mihver devletlerinin yenilgiye uğratılması sonucunda, bu ülkelerin kontrolünde olan ülkeler bağımsızlıklarını elde etme girişiminde bulunmuşlardır (Steger, 2020, s. 57-58). Uluslararası değişimler giderek daha fazla teşvik edilmiştir. Dünya barışının sağlanması, güvenliğinin korunması ve uluslararası arenada ekonomik, toplumsal ve kültürel bir birliktelik oluşturmak için 1945 yılında Birleşmiş Milletler adında bir örgüt kurulmuştur. Birleşmiş Milletler anlaşmaları tarafından kurulan ulus-devlet siyasi düzeni, küresel demokratik yönetim için umut vermiştir. Ancak 1950'lerde, Soğuk Savaş dünyayı kırk yıl boyunca birbiriyle savaşan iki parçaya böldüğü için bu tür kozmopolit umutlar hızla yok olmaya başlamıştır. Bu dönemde insanlık tarihinde ilk kez, Dünya'daki neredeyse tüm yaşamı yok edebilecek küresel bir çatışma potansiyeli ortaya çıkmıştır (Cebeci, 2011, s. 378).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, küreselleşme artma eğilimi içerisine girmektedir. Çok uluslu şirketler, bir asırdır dünya genelinde ekonominin uluslararasılaşmasının itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kartal, 2007, s. 260). 1948 ile 1958 yılları arasında, dünya ekonomisi yılda ortalama %5,1 oranında büyümüştür. 1958'den 1970'e kadar yıllık büyüme oranı %6,6'ya ulaşmıştır. Bu arada, dünya ticareti 1914 'ten beri ilk kez imalattan daha hızlı büyümüştür; iki

dönem için ortalamalar sırasıyla %6,2 ve 8,3 olarak hesaplanmıştır (Lewis, 1978, s. 69). Büyük patlama aynı zamanda küreselleşme hareketidir. Çünkü bu hareket, sermayenin, malların ve insanların kıtalararası hareketliliğini yoğunlaştırmıştır ve dünya ekonomisinin kurumsallaşması ve küreselleşmesiyle yakından ilişkilidir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 93).

Küreselleşme eğilimi, 19.yüzyılın sonundan bu yana insan varlığının çoğunu şekillendirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, daha geniş sınıf deneyiminin bir parçası haline gelmiştir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 108). Küreselleşme sürecinin 1980'den sonra eşi görülmemiş bir seviyeye ulaştığı söylenebilir. Bu durumun nedenlerinden bir tanesi ekonomik anlamda ortaya çıkmaktadır (Kaya ve Aydemir, 2011). Liberalleşme dönemlerinden sonra uluslararası ticaretin hacmi ve uluslararası sermaye hareketleri tarihte benzeri görülmemiş seviyelere ulaşmıştır. Üretim süreçleri küresel çapta devrim denebilecek bir yapıda dönüşüm yaşamıştır. Dışa açılma programları önce gelişmiş ülkeler tarafından daha sonra da gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır (DPT, 1995). 1970 ile 2020 yıllarını kapsayan dönemde dünyada toplam mal ve hizmet ihracatındaki artışın yaklaşık 60 kat, toplam gelirin yaklaşık olarak 30 kat ve kişi başına düşen gelirin ise yaklaşık olarak 13 kat arttığı gözlemlenmiştir (Güneri, 2023, s.49).

Küreselleşme bir süreç, bir koşul veya belirli bir siyasi proje olarak görülebilmektedir. Son yirmi yılda küreselleşme, dünyanın nasıl çalıştığına dair düşüncelerimizi şekillendiren bir anahtar kelime haline gelmiştir. Böyle bir role neden ve nasıl dâhil olduğu başlı başına ilginç bir hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır (Harvey, 2007, s.7). Küreselleşme kavramının ne anlama geldiğine ve son yıllarda neden yeni bir şekil aldığına ve önem kazandığına bir kez daha baktığımızda dört dönüşüm ön plana çıkmaktadır. Birincisi, finans sektörünün deregülasyonu 1970'lerin başında ABD'de başlamıştır. İkincisi, 1960'ların ortalarından itibaren dünyayı saran teknolojik gelişmeler, ürün bazlı icatlar ve iyileştirmeler, küresel ekonomideki son değişiklikleri incelemek için önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu tür değişiklikler kapitalizmin tarihi boyunca meydana gelmiştir, ancak bugün benzersiz olan, küresel ekonominin farklı bölümlerinde teknoloji transferinin veya taklidinin hızla yayılmasıdır. Bunun bir kısmı küresel silah ticaretiyle ilgilidir. Ancak, dünyanın dört bir yanından bilimsel bilgi ve teknolojileri benimseyen ve uyarlayan bilim insanlarının varlığı, teknolojinin dünya çapında yayılmasını ve yayılmasını hızlandıran kilit faktörlerden birisidir. Bu nedenle, icatların ve teknolojinin hızlı transferi, küreselleşmenin arkasındaki birincil ve görünüşte durdurulamaz itici güçtür. Üçüncüsü, medya ve iletişim sistemindeki değişim ve ardından bilgi devrimi, beraberinde üretim ve tüketimde önemli bir yapısal değişikliği getirmiştir. Ancak, aynı zamanda tamamen yeni ihtiyaç ve arzu tanımları yaratmıştır. Dördüncüsü, kapitalizm tarihinde zaman zaman meydana gelen değişimlerin en yenisi mal ve insanların bir yerden bir yere taşınmasının zamanı ve maliyetinin azalmasıdır. Bu gelişme, bölgesel engellerin

çeşitli işlevlerini serbest bırakmıştır. Bu durum da üretimin, tüketimin ve insanların çok hızlı bir şekilde yer değiştirmesini mümkün kılmıştır (Harvey, 2007, 83-85).

Küreselleşmeye son dönemde şekil ve tını kazandıran iki temel şeyden bahsetmek gerekmektedir. Birincisi, küreselleşmenin şüphesiz Amerika'nın jeopolitik haçlı seferinin ürünü olduğu gerçeğidir. Bu durum hayalî bir keşif gezisi gibidir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) dünya ekonomisini düzenlemedeki rolüne yönelik hem sol görüşün hem de sağ görüşün son zamanlarda yaptığı eleştirilerin de gösterdiği gibi, radikal ve muhafazakâr kanatlar, bu ütopyayı giderek daha fazla eleştirmektedir. ABD'nin itici gücü ve egemenliği olmasaydı, küreselleşme kendini bu şekilde gösteremezdi. Aynı zamanda, küresel ihtiyaçların bir dereceye kadar, ABD'nin özel ihtiyaçlarıyla, işletmecilik yöntemleri; şirket kültürleri, kişisel hareketlilik ve tüketim geleneği; bireysel haklar, hukuk ve demokrasi konusunda siyasi anlayışı gibi iş görme tarzı ile karıştırıldığı anlamına gelmektedir (Harvey, 2007, s. 92).

Bununla birlikte, küreselleşmeye eleştirel bir yaklaşım, genel kavramsal gerçekçiliği aşabilmektedir. Bu tür bir dikkat, tarihçilerin uğraştığı tüm üst kategoriler için uygundur. Sanayileşme, kentleşme veya demokratikleşme ile küreselleşme de tarihsel analiz repertuarında yerini almaktadır. Kapitalizm ve emperyalizm gibi, küreselleşme de tartışmalı potansiyelini korumaktadır (Osterhammel ve Petersson, 2019, s.112).

3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme, modern dünyanın makro süreçlerinde, hatta kelime biçiminde bile yerini almış görünmektedir (Osterhammel ve Petersson, 2019, s. 9). Küreselleşme, statik bir yapıdan ziyade oldukça dinamik ve değişken bir kavramı temsil eden, yerel bir evrensel spektrum üzerinde her iki yönde de hareket eden bir süreci tanımlamaktadır. Dünyanın farklı bölgelerini her gün etkilemeye devam eden küreselleşme mevcut durumunu yeni açılımlar ve hareketlerle sürekli olarak düzenlemektedir (Bayar, 2008, s. 25).

Küreselleşmeyi dışsal bir faktör olarak değil, toplumsal ilişkiler olgusu olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu nedenle, küreselleşmeyi sokaktaki insanların sevinçlerinden, endişelerinden, üzüntülerinden ve ihtiyaçlarından hareket ederek toplumsal hayatın her alanında sorgulamak doğru bir yaklaşımdır (Kartal, 2007, s. 262).

Bilgi çağı, zaman ve mekân sınırlarını ortadan kaldırarak küreselleşmenin ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamıştır. Son yıllarda artan teknoloji, dünyanın küresel bir alan olmasına katkı sağlamıştır (Karagün ve Aras, 2022, s. 33).

Çalışmanın ilerleyen alt başlıklarında küreselleşmenin birbiriyle etkileşim halinde olan parçalardan oluşan bir bütün olarak işlediğini göz önünde bulundurarak,

küreselleşmenin her alanındaki eğilimleri ayrı ayrı tespit ve analiz edilerek, değerlendirilecektir. Küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve kültürel boyutları ayrırt edilip incelense de küreselleşmeyi tek bir duruma indirgemekten uzak durmaya çalışılacaktır. Kör bir insanın bir fili tanımlarken onun farklı yerlerine dokunarak bir diğer ifadeyle çok boyutluluğunu değerlendirmeyi engelleyen hataları yapmamak için çaba içerisine girilecektir.

3.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

En basit tabiriyle ekonomik küreselleşme, uluslararası ticaret ve yatırımın genişlemesi ve yoğunlaşması anlamına gelmektedir. Sermayenin küresel örgütlenmesine ve ekonomik faaliyete ilişkin olarak, kapitalist örgütlenme mantığı içerisinde piyasa ekonomisinin etkinliğini ortaya koymakta ve uluslararası ticaretin düzenlenmesinde Batı sermayesinin zenginliğini göstermektedir (Manning, 1999, s. 138).

Genel olarak ekonominin küreselleşmesi, ulusal ekonomilerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi, başka bir ifadeyle dünyanın tek bir pazarda bir araya gelmesidir. Başka bir ifadeyle ekonominin küreselleşmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi yanında ülkeler arasındaki mal, sermaye ve emek akışlarının artması sonucunda ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin sıkılaşması ve ülkelerin birbirine yakınlaşmasıdır. Ekonominin küreselleşmesiyle birlikte dünya genelinde uluslararası sermaye hareketleri kadar mal ve hizmetlerin sınır ötesi işlemleri de hızlanarak artmakta ve genişlemektedir (Aktan, 2002, s. 2).

Ekonomik küreselleşme, küresel ölçekte karşılıklı ekonomik etkileşimin güçlendirilmesi ve genişlemesi anlamına gelmektedir. Büyük sermaye ve teknolojik gelişmeler, mal ve hizmet ticaretini canlandırmaktadır. 21. yüzyılın küresel ekonomik sistemin önemli yapı taşları olan çok uluslu firmalar, güçlü uluslararası finans kurumları ve büyük bölgesel ticaret sistemleri piyasa aracılığıyla dünya çapında hegemonya kazanırken, ulusal ekonomiler arasında yeni bağlantılar oluşturmaktadır (Steger, 2020, s. 61).

Modern ekonominin küreselleşmesinin başlangıcı, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru İngiltere'nin Bretton Woods kasabasında düzenlenen bir ekonomik konferansta yeni bir uluslararası ekonomik düzenin kademeli olarak ortaya çıkmasına kadar götürülebilir. Konferans katılımcıları, uluslararası ticareti teşvik etme ve uluslararası ekonomik faaliyetler için bağlayıcı kurallar oluşturma konusunda kesin bir taahhütte bulunmuşlardır. Ayrıca katılımcılar, her ülkenin para biriminin ABD dolarının sabit altın değerine bağlı olduğu daha istikrarlı bir döviz kuru sistemi oluşturmaya karar vermişlerdir (Kaya ve Aydemir, 2011). Bretton Woods kasabasında ayrıca üç yeni uluslararası ekonomik örgütün kurulmasının temelleri atılmıştır. Bunlardan ilki IMF'dir. IMF, uluslararası ekonomik sistemi yönetmek için kurulmuştur. Daha sonra Dünya Bankası (World Bank-WB) olarak bilinen Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (International Bank

for Reconstruction and Development-IBRD) başlangıçta savaş sonrası Avrupa'nın yeniden inşası için kredi sağlamak için kurulmuştur. Bununla birlikte, 1950'lerde, bankanın amacı, dünya çapında gelişmekte olan ülkelerdeki çeşitli endüstriyel projeleri finanse etmek için genişletilmiştir. Son olarak, 1947 yılında, çok taraflı ticaret anlaşmalarının akdedilmesinden ve uygulanmasından sorumlu uluslararası ticaret organı olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) oluşturulmuştur. 1995 yılında GATT'ın yerini almak üzere Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization- WTO) oluşturulmuştur (Demirtaş Yalaman, 2023, s. 33). 1990'lı yıllarda DTÖ, ekonomik küreselleşmenin doğası ve sonuçları hakkında yoğun tartışmaların odağı haline gelmiştir (Steger, 2020, s. 63).

Bretton Woods sistemi, 1970'lerin başında çökmeden önce yaklaşık 30 yıl sürmüştür. Bu sistemden ayrılma, yorumcular tarafından bütünleştirici ekonomik eğilimi güçlendirerek yeni küresel ekonomik düzenin doğum sancıları olarak adlandırılmıştır. 1971 yılında ABD Başkanı Nixon altına dayalı sabit döviz kuru sistemini terk etmiştir. Sonraki on yılda, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of the Petroleum Exporting Countries- OPEC)'nün dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmını kontrol etme arzusu yüksek enflasyon, yüksek işsizlik ve kamu sektörü açıklarına neden olmuş; eşi görülmemiş iki enerji krizinde küresel istikrarsızlık tezahür etmiştir. En muhafazakâr partiler bile "bırakınız yapsınlar" (laissez faire) fikrini reddetmiş ve bunun yerine Bretton Woods sisteminin mimarı Keynes tarafından önerilen daha güçlü devlet müdahalesini kabul etmişlerdir. Ancak 1980'lerde, o zamanki ABD Başkanı Roland Reagan ve İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, küreselleşme kavramını bilinçli olarak dünya ekonomisinin serbestleşmesi ile ilişkilendirerek, Keynesçiliğe karşı neoliberal devrimlere öncülük etmişlerdir. Bu yeni neoliberal ekonomik düzen, 1989-1991 yıllarında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşünden sonra daha fazla meşruiyet kazanmıştır. O zamandan beri, ticaret ve finansın uluslararasılaşması, çokuluslu şirketler, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslararası ekonomik kurumların artan etkinliği küreselleşmenin en önemli üç gelişmesi olmuştur (Steger, 2020, ss. 64-66).

3.2. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu

Siyasal alanda küreselleşme kavramı, hükümet ve düzenleyici organların ulusötesi örgütlenmesini ve liberal siyasal ideolojilerin ve bunların kurumsal biçimlerinin yayılmasını ele almak için kullanılmaktadır (Manning, 1999, s.138). Siyasal küreselleşme, geniş anlamıyla günümüz dünyasında siyasal iktidar, otorite ve yönetim biçimlerinde meydana gelen yapısal değişiklikler olarak tanımlanabilir (Bayar, 2008, s. 28).

Küreselleşme ulus-devletlerin önemini azaltmıştır. Siyaset artık yerini küresel piyasalara devretmektedir. Çünkü piyasa mekanizmaları hükümetlerden daha akılcı bir şekilde faaliyet göstermektedir. Piyasa artık devletten daha güçlü pozisyonadadır.

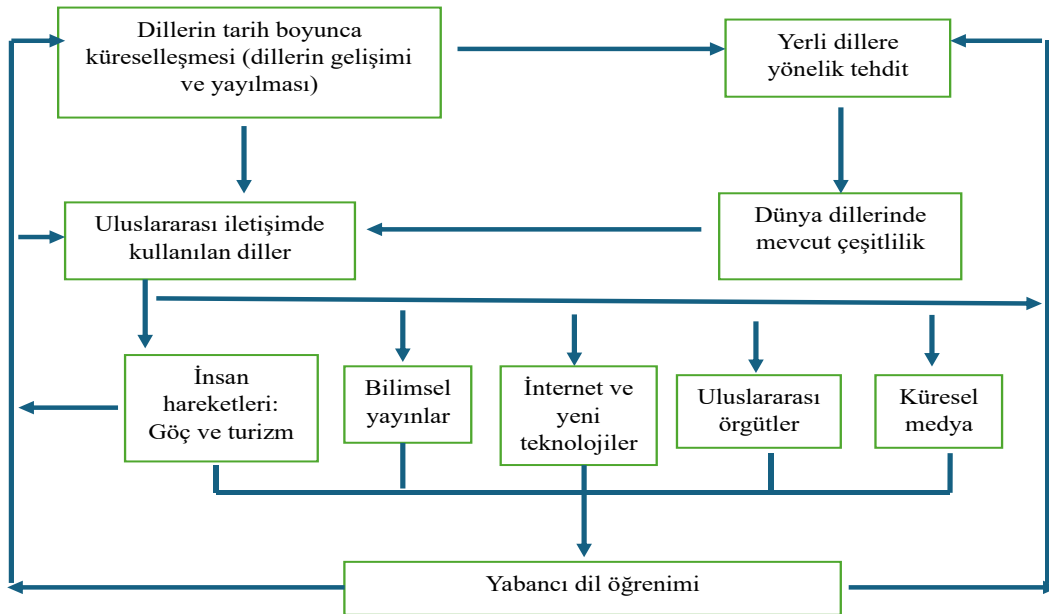
Dünya toplumunun geleneksel ulus devletlerin yerini aldığına (ya da yerine geçeceğine) ve yeni sosyal örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkmaya başladığına inanmaktadırlar. Küreselleşme savunucularının bir diğer argümanı, giderek küreselleşen bir ekonominin varlığının artmasıdır (Bozkurt, 2000, s. 19).

Siyasal küreselleşme, dünyadaki siyasal ilişkilerin konsolidasyonu ve genişlemesi anlamına gelmektedir. Hiper küreselciler, sınırların ortadan kalkacağı bir dünyanın ortaya çıktığını iddia etmektedirler. Böylece, genel kamuoyunu, küreselleşmenin, devlet sınırlarının siyasi ve sosyal dönüşümünü anlamak için ilgili bir kavram olma yeteneğini kaçınılmaz olarak kaybedeceğine ikna etmek istemektedirler. Bu sebeple, küresel toplumsal oluşumların siyasi gücü ellerinde tuttuğunu ve toprak bütünlüğüne bağlı devletlerden ziyade küresel ağlar aracılığıyla ifade edildiğini savunmaktadırlar. Siyasi küreselleşme en yalın halinde ortak kurallar ve çıkarlarla ilgili ulusötesi kurum ve birliklerin ortaya çıkmasında görülebilmektedir (Steger, 2020, ss. 83-98).

3.3. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Kültürlerin küreselleşmesi, dünyadaki kültürel akışların yükselişini ve yayılmasını ifade etmektedir. Son yıllarda kültürel ilişkiler ve karşılıklı bağımlılıklar ağının hızlı gelişimi nedeniyle, bazı yorumcular kültürel uygulamaların modern küreselleşmenin temelinde yer aldığını tartışmaktadır. Ancak Rock'n and Roll, Coca Cola ve futbolun dünyaya yayılmasıyla kültürel küreselleşme gerçekleşmemiştir. İnternet ve diğer yeni teknolojiler sayesinde bireycilik, tüketim kalıplarındaki benzerlikler ve çeşitli dini inançlar, dünyada daha önce benzeri görülmemiş bir özgürlük ve güç kazanmaktadır. Kültürel küreselleşme araştırmacılarının uğraştığı meseleler çok geniştir ve ortaya koydukları sorular bu kısa girişte ele alınamayacak kadar çoktur. Küreselleşme dünyadaki insanları aynı mı yoksa farklı mı yapmaktadır? Bu, kültürel küreselleşme tartışmasında en yaygın soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kötümser hiper küreselciler diyebileceğimiz bir grup yorumcu ilk görüşten yanadır. Dünyadaki kültürlerin çeşitliliğini yansıtan kültürel bir gökkuşağına doğru ilerlediğimizi iddia etmektedirler. Bu yorumcular ispat olarak, Nike ayakkabı giyen Amazon yerlilerini, Ramallah şehir merkezinde Texaco beyzbol şapkası satın alan Sahra Altı sakinlerini ve Chicago Bulls tişörtleri giyen Filistinli gençleri göstermektedirler. Anglo-Amerikan değerlerinin ve tüketim mallarının yayılmasını "Dünyanın Amerikanlaşması" olarak kabul eden bu kültürel homojenlik tezinin savunucuları, Batı normlarının ve yaşam biçimlerinin daha savunmasız kültürleri ele geçirdiğini savunmaktadır. İyimser hiper küreselciler, kültürel küreselleşmenin benzerlikleri artırdığı konusunda kötümserlerle hemfikirler, ancak bu sonucu iyi bir şey olarak görmektedirler. Örneğin, Amerikalı sosyal teorisyen Francis Fukayama, dünyanın Amerikanlaşmasını demokrasinin ve serbest piyasaların yayılmasıyla benzer görmekte ve kuşkusuz Anglo-Amerikan değerlerinin ve yaşam tarzı uygulamalarının yayılmasını desteklemektedir. Ancak iyimser hiper küreselciler,

küreselleşmenin kader olduğunu söyleyen Amerikalı şovenistler gibi düşünmemektedirler. Bu görüşün bazı savunucuları kendilerini, interneti homojenleştirilmiş bir tekno-kültürün habercisi olarak selamlayan ateşli kozmopolitler olarak görmektedirler. Diğerleri, kültürel tüketim kapitalizminin değerlerini benimseyen serbest piyasa savunucuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürlerin küreselleşmesi, insanların bilincinde büyük değişiklikler meydana getirmektedir. Aslında, modernitenin eski yapılarının yerini yavaş yavaş daha istikrarsız bir kimlik ve bilgi duygusuyla tanımlanan yeni bir post-modern çerçeve alıyor gibi görünmektedir. Son yirmi yılda, birkaç çok uluslu şirket küresel eğlence, haber, televizyon ve film pazarlarına hâkim olmaktadır. Ulus ötesi medyanın yaydığı değerler sadece popüler kültürün tartışılmaz egemenliğini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin depolitize olmasına ve toplumsal bağların zayıflamasına da yol açmaktadır. Son yirmi yılın en çarpıcı gelişmelerinden biri, televizyon haberlerinin ve eğitim programlarının eğlence programlarına dönüşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeden kaynaklanan kültürel değişiklikleri doğrudan ölçmenin ve değerlendirmenin bir diğer yolu, dil kullanımındaki küresel değişikliklere bakmaktır. Dillerin küreselleşmesi, bazı dillerin uluslararası iletişimde giderek daha fazla kullanıldığı, bazı dillerin ise bu dilleri konuşanların sayısı azaldıkça önemini yitirdiği hatta ortadan kalktığı bir süreç olarak görülebilmektedir. Hawaii Üniversitesi Küresel Araştırma Merkezi araştırmacıları, dillerin küreselleşmesini etkileyen beş temel değişken belirlemiştir. Bunlar dil sayısı, insan hareketleri, yabancı dil öğrenimi ve turizm, internet dilleri ve uluslararası bilimsel yayınlardır (Steger, 2020, ss. 99-126).

Şekil 1: Dillerin Küreselleşmesi

Kaynak: Steger, 2020, s.116.

4. Sonuç

Araştırmacılar arasında görüş birliğine varılamayan küreselleşme olgusu, geçmişten günümüze çokça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Kavramın tanımı konusunda fikir birliğine varamayan araştırmacılar, tarihsel süreci için de benzer fikir ayrılıklarına sahiptir. Bazı araştırmacılar küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğunu ifade ederken, bazı araştırmacılar bu sürecin başlangıcının beş yüzyıl önce başladığını, bazıları ise son yarım yüzyılda ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Küreselleşmenin erken aşamaları öncelikle yazının bulunması ve tekerleğin keşfi tarafından yönlendirilmiştir. İki önemli icat küreselleşme sürecini yeni bir düzeye taşımış ve küresel entegrasyonu teşvik etmedeki önemini açıkça pekiştirmiştir. Tekerleğin icadı insanların ve ürünlerin farklı yerler arasında daha hızlı taşınmasını kolaylaştırırken, yazının icadı, kavramların ve yeniliklerin yayılmasının yanı sıra karmaşık sosyal çabaların organizasyonunu önemli ölçüde artırmıştır. Bu da dönemin krallıklarının ve imparatorluklarının daha da güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Böylece uzun mesafeli iletişimin, kültürlerin, teknolojinin, ticaretin ve hastalıkların değişiminin büyümesi ve yayılması hız kazanmıştır.

Küreselleşme tarihinde önemli dönem noktaları ise 15. ve 16. yüzyıllarda meydana gelmiştir. Birçok Avrupalı devlet daha fazla kar elde edebilmek için yeni deniz yollarının keşfine girişmişlerdir. Bu dönemde, baharatlar, ipek ve değerli metaller gibi ürünlerin takas edildiği dünya çapında ticaret ağlarında bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca, Avrupa kültürü ve etkisi dünyanın uzak bölgelerine taşınmıştır. Ancak bu dönemde yerli halkların sömürülmesi ve ezilmesi, köle ticareti ve milyonlarca bireyin zorla yerinden edilmesi gibi olumsuz durumlar da ortaya çıkmıştır.

18. ve 19. yüzyıllar boyunca yaşanan Sanayi Devrimi küreselleşmenin hızını artırmıştır. Bu dönemde teknolojik, ulaşım ve iletişim ilerlemeleri ekonomileri ve toplumları devrim niteliğinde değiştirerek malların yaygın bir şekilde üretilmesini ve küresel olarak dağıtılmasını sağlamıştır. Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu dönemde, çokuluslu şirketler yeni pazarlara ve kaynaklara erişmek için faaliyetlerini ulusal sınırların dışına taşımıştır. Bu da küresel kapitalizmin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bu dönemde ayrıca küresel finans kurumlarında artışlar yaşanmıştır. Tüm bunlara ilave olarak yine bu dönemde modern küresel ekonominin temelini oluşturan uluslararası ticaret anlaşmaları oluşturulmuştur.

Küreselleşme sürecinin son 50 yılda benzersiz bir büyüme seviyesine ulaştığı söylenebilir. Özellikle liberalleşme dönemlerinin ardından, küresel ticaretin ve uluslararası finansal akışların büyüklüğü kayıtlı tarihte benzersiz yüksekliklere ulaşmıştır. Üretim süreçleri küresel ölçekte bir devrim yaşamış, yazılım uygulamalarının yaygınlaşması başlangıçta zengin ülkelerde gerçekleşmiş ve daha sonra gelişmekte olan ülkelere yayılmıştır.

Küreselleşmenin incelenmesi, yalnızca tarihsel gelişiminin incelenmesini değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere çeşitli boyutlarının analizini de içermektedir. Ürünlerin, sermayenin ve emeğin ulusal sınırlar arasında hareketi olarak tanımlanan ekonomik küreselleşme, küresel entegrasyonun teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Buna rağmen küreselleşmenin ekonomik boyutu bireyler ve/veya ülkeler arasında önemli ekonomik eşitsizliklere sebep olmuştur. Küreselleşmenin siyasi boyutu, hükümet ve düzenleyici kuruluşların ulusal sınırların ötesindeki koordinasyonunu ve liberal siyasi felsefelerin ve bunlara karşılık gelen kurumsal yapıların küresel yayılmasını ifade etmektedir. Küreselleşmenin siyasi boyutu küresel yönetim ile ulusal egemenlik arasındaki etkileşimden kaynaklanan çatışmaları, özellikle uluslararası yönetişimin, iş birliğinin ve küresel kurumların etkisinin katılımına odaklanarak vurgulamaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutu ise fikirlerin, değerlerin ve geleneklerin alışverişine olanak sağlamış, ancak aynı zamanda kültürel tekdüzelik ve kültürel çeşitliliğin aşınması konusunda endişelere de yol açmıştır.

Sonuç olarak küreselleşme, dünya üzerinde hem avantajlı hem de dezavantajlı etkileri olan karmaşık ve çeşitli bir süreçtir. Bu olgunun tarihsel gelişimi, yazının keşfinden teknoloji çağına kadar uzanan insan katılımının değişen dinamiklerini yansıtmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik yönleri hakkında kapsamlı bir anlayış kazanmak, gelecekteki beklentiler ve zorluklar hakkında önemli içgörüler sunmaktadır. Küreselleşmenin tarihsel sürecini ve boyutlarını anlamak için bu tür çalışmaların yapılması devam eden küreselleşme karşısında, politika yapıcıların, şirketlerin ve bireylerin karşılaşacakları riskler ve zorluklarla yüzleşmeleri ve adil, kapsayıcı ve çevresel olarak sürdürülebilir bir küresel gelecek için çabalamaları hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktel, M. (2001). Küreselleşme süreci ve etki alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 193-202.
- Allen, R.C. (2002). *Küresel ekonomi tarihi kısa bir giriş*. (H. K. Cimitoğlu Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası kültür yayınları.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 25-34.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme: kavram – gelişim ve yaklaşımlar. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 2(1).

- Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme yaklaşımları kapsamında küreselleşme sürecinin tarihsel değerlendirmesi. *İstanbul Journal of Sociological Studies*. (43). Ss. 359-386.
- Davis, R. (1979). *The industrial revolution and British overseas trade*. Leicester University Press.
- Demirtaş Yalaman, M. (2023). Kuruluşundan günümüze Dünya Ticaret Örgütü'nün küresel ticaretteki rol ve işlevi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*. 1(1). ss. 32-41.
- DPT, (1995). *Dünyada küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler*. Ankara: DPT Yayınları.
- Ellwood, W. (2003). *Küreselleşmeyi anlama kılavuzu*. (B. D. Genç, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Frieden, J.A. (2006). *Global capitalism: Its fall and rise in the twentieth century*. New York: W. W. Norton & Company.
- Graff, M., Kenwood, A.G. ve Loughheed, A.L. (2014). *Growth of the international economy, 1820-2015*. New York: Routledge.
- Güneri, B. (2023). *Küreselleşme ve ekonomik performans: Panel veri analizi*. İktisat, Finans ve Bankacılık Alanında Teoriler, Politikalar ve Uygulamalar (47-64). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Harvey, D. (2007). *Umut mekanları*. (Z. Gambetti Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008). *Küresel dönüşüm-büyük küreselleşme tartışması*, (A. Serkan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Held, D., McGrew A., Goldblatt D. ve Perraton J. (2000). *Global transformations: Politics, economics and culture*. UK: Polity Press.
- Hoda, N., Imeraj, J., ve Hoda, H. (2024). Globalization and its effect on national economy: The Albanian case. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 11(1), 219-227.
- Karagün, V. ve Aras, M.S. (2022). Küreselleşme ve bilgi çağı. *Dicle Akademi Dergisi*. 2(1). ss. 32-40.
- Kartal, Z. (2007). Kavramsal ve tarihsel yönleri ile küreselleşme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 251-264.

- Kaya, M. ve Aydemir, C. (2011). Küreselleşmenin tarihsel gelişimi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1(1), ss. 14-36.
- Lewis, W.A. (1978). *Growth and fluctuations 1870-1913*. London: Routledge.
- Lübbe, H. (1996). Netzverdichtung. zur philosophie industriegesellschaftlicher entwicklungen. *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 50(1-2), 133–150.
- Manning, S. (1999). Introduction to information retrieval. *Journal of World System Research*, 5(2), 124-137.
- McKeown, A. (2004). Global migration. *Journal of World History*. 15(2), 155-189.
- O'Rourke, K.H. ve Williamson, J.G. (1999). *Globalization and history: The evaluation of a nineteenth-century Atlantic economy*. Cambridge: MIT Press.
- Osterhammel, J. Ve Petersson, N.P. (2019). *Küreselleşmenin kısa tarihi, boyutlar, süreçler, dönemler* (H. Görgün, B.Y. Görgün, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. (2003). The globalization is nothing. *SAIS Review of International Affairs*. 23(2), 189-200.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. London: Sage.
- Scholte, J. A. (2005). *Globalization: A critical introduction*. Second Edition, Palgrave Macmillan.
- Steger, M.B. (2020). *Küreselleşme*. (A. Ersoy, Çev.). Ankara: Kültür Kitaplığı.

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedirler. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

The Historical Process and Dimensions of Globalization from Past to Present

Extended Abstract

1. Introduction

Globalization is a multidimensional phenomenon that has a complex and constantly changing structure that has a profound impact on the course of human history, including economic, political, and cultural dimensions. The main purpose of this study is to provide a comprehensive review of the historical progress and various aspects of globalization from prehistory to the present. This study aims to investigate the complex dynamics that have shaped our interconnected world through a comprehensive analysis of the positive and negative aspects of globalization since the beginning of humanity and to examine the profound consequences of these dynamics on modern society. Another main purpose of this study is to analyse the economic, political, and cultural aspects of globalization, which is characterized by its multifaceted structure. The purpose of analysing these dimensions is to reveal the effects of globalization, such as economic progress, cultural transformation, and political governance, together with their historical aspects, and to identify the gaps in the existing literature. The global discourse on the pros and cons of globalization increasingly recognizes the need to understand its historical development and complex structure. This conceptual study aims to contribute to the existing literature by shedding light on these elements.

2. Methodology

This paper is conceptual research. In the first part of the study, the concept of globalization and the chronological conceptual framework of globalization from past to present will be discussed. In the second part, the economic, political, and cultural dimensions of globalization, which has a multidimensional structure, will be discussed together, and its effects will be tried to be revealed. In the conclusion, suggestions for future studies that cover the historical process and dimensions of globalization will be included.

3. Discussion and Conclusion

The phenomenon of globalization, which researchers cannot agree on, has become a much-discussed topic from past to present. Researchers who disagree with the definition of the concept also have similar disagreements about its historical process. While some researchers state that globalization is a phenomenon as old as human history, some researchers state that the beginning of this process began five centuries ago, and some say that it emerged in the last half century.

The roots of the phenomenon of globalization are deeply rooted in history. This phenomenon, which has affected all of humanity in different ways from the invention of writing to geographical discoveries, from the Industrial Revolution to World War I, from World War II to the present day, is a structure that does not feed from a single source and encompasses multiple dimensions. Globalization, which has many different dimensions such as economic, political, cultural, environmental, and technological, has become popular, especially with the emergence of the internet and technology in the 20th century. The emergence of technology and the internet has radically changed the way individuals communicate, obtain information, and do business, and as a result, a highly interconnected global community has emerged. With the emergence of the internet and social media, ideas, cultures, and social movements have been able to spread at an unprecedented speed. This has led to the formation of a global culture that goes beyond the borders of individual nations. A situation that arises in one part of the world can quickly spread to the entire globe, highlighting the impact of globalization.

The study of globalization involves not only the study of its historical development but also the analysis of its various dimensions: economic, political, and cultural. Economic globalization, defined as the movement of goods, capital, and labor across national borders, has played an important role in promoting global integration. However, the economic dimension of globalization has led to significant economic inequalities among individuals and/or countries. The political dimension of globalization refers to the coordination of government and regulatory agencies across national borders and the global spread of liberal political philosophies and corresponding institutional structures. The political dimension of globalization emphasizes the conflicts arising from the interaction between global governance and national sovereignty, particularly focusing on the involvement of international governance, cooperation, and the influence of global institutions. The cultural dimension of globalization has facilitated the exchange of ideas, values, and traditions but has also raised concerns about the erosion of cultural uniformity and cultural diversity.

In conclusion, globalization is a complex and diverse process that has both advantageous and disadvantageous effects on the world. Conducting such studies to understand the historical process and dimensions of globalization is vital for policymakers, companies, and individuals to confront the risks and challenges they will face in the face of ongoing globalization and to strive for a just, inclusive, and environmentally sustainable global future.